

LITERATURA. L'Avenç reedita la novel·la que Joseph Roth va dedicar al món dels jueus de l'Europa oriental, on construeix una metafòra d'un món que no va ser.

Cinc minuts abans d'un pogrom

SIMONA ŠKRABEC

Si ens proposéssim representar la vida amb una imatge ben gràfica, llavors ens veuríem lliscant per una cinta transportadora directament cap a la tomba. Vivim encarats al dia del demà i amb el passat rere l'esquena. La vida té direcció única, qui en podria dubtar? I tanmateix, el futur és tan incert que una representació més exacta de la vida seria la d'un home que camina com els crancs. Els nostres passos cap endavant són cecs, indecisos, incerts. El passat, en canvi, és un ample paisatge que s'estén sota els peus. Allò que ja ha passat és tan definitiu –i tan visible– que resulta estrany pensar-lo com un indret que s'amaga rere nostre. Els nostres ulls estan preparats per escodrinyar el món d'ahir. Per què ens imaginem el passat sempre rere l'esquena?

La cinta transportadora la trobarem en «Un somni» de Franz Kafka, el conte clau per endinsar-se al seu *El procés* (1925), i *Com els crancs* (2002) és la metàfora que va servir a Günter Grass per encarar-se a un passat difícil. *El món d'ahir* (1942) és un altre símil ben conegut amb el qual Stefan Zweig va escriure la seva nota a peu de pàgina de la Història. Entre les paràboles de Kafka i l'anàlisi de Zweig –o per ser més exactes, entre el 1914 i el 1945– a Europa Central la Història s'escriu amb majúscules. És cert que parlem de dues guerres mundials, però l'epicentre van ser els pobles atrapats entre els russos i els alemanys, un bigarrat mosaic de llengües, cultures, tradicions, religions i costums. En la franja que Churchill anomenava el «cordó sanitari» d'Europa i que s'estén de Kaliningrad a Tries-

te, les fronteres semblen fetes de mercuri, inestables i bellugadisses. I si hi ha algun indret que evoca només amb el seu nom tot aquest complicat passat, llavors aquest és la regió de Galítsia, el *kronland* que els Habsburg van adquirir amb la primera partició de Polònia el 1772.

Joseph Roth és llegit sovint com si les seves descripcions fossin un simple reflex del món en el qual va viure –una nostàlgia fàcil de compartir, indolora i amable. Els autors com ell o com Stefan Zweig sembla que ofereixin respostes per a un problema ocult, però tanmateix roent: la pèrdua de la identitat i l'assimilació

Josep Roth és l'autor literari que ha descrit Galítsia amb més dolor, amb l'entusiasme amarg d'algú que ha perdut una pàtria. Per a ell, la regió entre Cracòvia i Txernivitsi era marcada per «molt de desordre i encara més solitud.» Però per poder entrar en un país que ja no existeix en cap mapa, no n'hi ha prou amb la intenció de llegir tranquil·lament *La història d'un home senzill* que tenia «una filla promíscua i el fill esguerrat». La

literatura –i ara cito Ingeborg Bachmann que va heretar molt conscientment aquest món perdut– existeix en «la intenció ferma de produir un efecte en cada present, en aquest o en el que vingui després.»

Davant d'una novetat com *Job* de Roth, traduït per Judith Vilar, que no és cap novetat perquè la mateixa traducció ja es va publicar el 1993 en la col·lecció MOLI, què hem de dir? Què no val la pena? O que està molt bé que aquesta obra es torni a trobar a les llibreries? Roth, diria, no ha tingut gaire sort entre nosaltres. A part de les tres novel·les que ha traduït Vilar, ha estat traduït per Carme Gala, Joan Valls, Heike van Lawick i Jaume Creus. Set llibres i cinc traductors al llarg de vint anys, un balanç força estrany que indica fragmentació, incertesa en l'aposta per aquest autor, tant per part dels traductors com dels editors. També els textos que s'han escrit sobre ell no passen de les breus ressenyes als diaris. No dona per res més, Joseph Roth?

L'autor és llegit sovint amb aquella distreta atenció, com si les seves descripcions fossin un simple reflex del món en el qual va viure –una nostàlgia fàcil de compartir, indolora i amable. Els autors com Roth o Stefan Zweig –o bé els estudiosos d'aquesta època com Claudio Magris– gaudeixen a Catalunya d'una atenció àmplia i acrítica perquè sembla que ofereixin respostes per a un problema ocult, però tanmateix roent: la pèrdua de la identitat i l'assimilació. L'Àustria dels Habsburg és llegida com un país mirall per apaivagar les contradiccions d'Espanya postfran-

quista. Però fariem bé de deixar de cultivar el mite de la Monarquia danubiana. Cal ser ben conscient que la placidesa que impregna aquestes obres és una màscara i que amaga un abisme.

Fixem-nos que a *Job*, una novel·la escrita el 1930 en alemany, els alemanys no hi surten per res! Simplement, no hi són. Falten només tres anys per què Roth es vegi obligat a fugir de Berlín coincidint amb la presa de poder de Hitler –i coincidint també amb la ritual crema de llibres arreu d'Alemanya que encapçalaven els crits de Goebbels per «purificar» la cultura alemanya de tots els empelts «estrany». En lloc d'una denúncia de la situació, ja aleshores terriblement deteriorada, Roth escriu una novel·la que sembla una mena de relat de consolació: acceptar els cops del destí, acotar el cap i Déu ja proveirà... Llavors encara publica en 1932 *La marxa de Radetzky* i en 1938 *La tomba dels Caputxins* –aquest últim editat a Holanda com tots els seus textos des que es va instal·lar a París. Quins anys per rememorar la *felix* Àustria, oi?

La novel·la sobre Mendel Singer exclou de la realitat que descriu precisament el factor clau. L'autor escriu en alemany, però no avalua la pressió demolidora d'una cultura sota la qual s'inscriu voluntàriament. És més encara, el marc administratiu és representat només pels funcionaris i soldats russos, com si Àustria no pogués quedar tacada pel tribut que es van cobrar en la Gran Guerra les trinxeres de Galítsia ni per l'entusiasme que la població alemanya del desaparegut Imperi mostrava envers el nazisme. Els alemanys no hi són i els *goyim* –és a dir els no jueus– són anomenats simplement «pagesos». Tan podrien ser rutens com ucraïnesos (dos noms per a un mateix poble), polonesos, txecs, eslovacs, serbis o croats (tots aquests habitualment resumits com a «eslaus») o bé romanesos, hongaresos –i també, per què no, holandesos, italians o grecs... La massacre de Babij Jar –en només dos dies de setembre de 1941, el Sonderkommando de Kíev va afusellar més de 30.000 jueus i va amagar els cossos en aquest pre-

© Foto d'estudi d'un jueu hasídic fet a per M. Puhaczewski a Ponevezh, Lituània.

Retrat d'un jueu de l'Europa oriental a principi de segle XX.

cipici càrstic–, la deportació de la comunitat jueva de Salònica, el dietari d'Anna Frank, els testimonis literaris que van del primer informe de Primo Levi fins al premi Nobel a Imre Kertész demostren que l'obsessió d'evitar el «contagi» es va estendre pel continent. Però Joseph Roth, que va morir a París el 1939, no en parla pas.

La novel·la *Job* anul·la totes aquestes tensions, tant la contradictòria assimilació de jueus a la cultura alemanya com la incomunicació amb els pobles que eren els seus veïns.

D'aquesta manera Roth aconsegueix aïllar el problema fonamental i afrontar sense cap vel la qüestió de la identitat jueva. La figura central del llibre és el fill de Mendel, marcat amb una greu incapacitat. «Tota la tarda van estar esperant la mort de Menuchim. Menuchim no va morir», diu Roth, sinó que va «continuar vivint com un enorme invàlid.» Si llegim la figura d'aquest nen metafòricament, llavors la novel·la és una representació d'un trauma col·lectiu: el fill esguerrat que no parla ni se sosté damunt els peus

és una representació colpidora del carreró en el qual ha quedat atrapa- da la nació jueva: són un poble o no? Tenen capacitat de cohesió? Poden crear una societat moderna? Tenen una llengua que els altres compren- guin i acceptin o són forçats a comu- nicar-se amb crits i gestos com el pobre Menuchim? Seran capaços de posar-se dempeus?

Roth escriu en resposta una novel·la que convenç, amb les seves descripcions realistes, de la penúria que empeny la pobla- ció europea cap a Amèrica –en la seva versió marxen només els jueus men- tre els «pagesos» es queden allà on han nascut. Fins i tot la mobilitat atri- buïda exclusivament als jueus és una mistificació ja que obvia el fet que tota ciutat americana té la seva *little Italy* i amaga quina misèria assotava aleshores Irlanda, si esmento només els tòpics més coneguts. Roth només veu jueus i el valor de la seva anàlisi és en el fet que afronta sense cap pre- caució les contradiccions més pro- fundes del seu poble. En la rebel·lió del vell mestre es fa visible el difícil camí de l'obertura del món hermèti- cament tancat dels llogarets de Galit- sia, els *shtetl*. El nen no el porten al metge perquè els pares temen que a l'hospital li donin porc per menjar. En arribar a Amèrica, Mendel no sap prescindir del seu vell abric de tres quarts i els dies de calor els peus li bullen dins les pesants botes prepa- rades per la neu... Si traduïm els seus dilemes al moment actual, llavors

veurem que la identitat jueva abra- ça tant les paròdies de Woody Allen com aquells patriarques hasídics que passen pels carrers de Jerusalem, impassibles a la calor abrasadora, en l'abric que colpeja les botes, tocats amb el seu ample barret de pèl –*shtrei- mel*– damunt el cap.

Per remoure la consciència dels seus lectors, Roth elabora una fórmula que només funciona si som capaços de veure l'abisme entre la placidesa de la seva fantasia i la realitat històrica que ell es nega a verbalitzar. Les seves obres volen mostrar l'atmosfera de «cinc minuts abans d'un pogrom», com va apuntar

Per remoure la consciència dels seus lectors, Roth elabora una fórmu- la que només funciona si som capa- ços de veure l'abisme entre la placidesa de la seva fantasia i la realitat histò- rica que ell es nega a verbalitzar. Les seves obres volen mostrar l'atmosfe- ra de «cinc minuts abans d'un po- grom», com va apuntar. La novel·la

acaba en un hotel de Manhattan. Men- del Singer amb la seva eterna «levita d'un verd iridiscent» puja a l'ascen- sor. Aquest giny modern esdevé així aquell punt definitiu en el qual l'he- roï perd el terra sota els peus. En l'ha- bitació de l'hotel es materialitza definitivament el seu desarrelament. Mendel entra en un estat que ja no és vigília, sinó que «sura en el cel que no s'acabava mai». On comença aquest somni impossible que els russos cura- rien i educarien un pobre invàlid que esdevindria un músic de renom uni- versal? I que la cançó d'aquest nou Menuchim sonaria gràcies al tocadis- cos a qualsevol indret com «un petit rierol» fins que es tornaria «gran com l'oceà»? Roth escriu sobre les possibi- litats perdudes. No sobre un món que va ser, sinó sobre un món que no va ser. No oblidem, però, la saviesa del rabí que va sentenciar davant el nou- nat: «el dolor el farà savi, la lletjor el farà bondados, l'amargor el farà cle- ment i fort la malaltia». Aquesta és l'única, i feble, esperança. ■

JOSEPH ROTH
Job
Història
d'un home senzill
Traducció
de Judith Vilar.
Barcelona: L'Avenç,
2012, 176 pp., 18 €

SUBSCRIU-TE A L'AVENÇ

La revista que cal llegir

L'AVENÇ és la revista que cal llegir i proposa cada mes una mirada pròpia sobre la realitat cultural. La perspectiva històrica, la qualitat de l'escriptura, el rigor de la informació i la pluralitat de l'opinió fan de L'AVENÇ una revista imprescindible...

No te la pots perdre!

en paper per 55 € l'any
93 245 79 21/ www.lavenc.cat

en digital per 35 € l'any
www.quiosc.cat